

Marcus du SAUTOY, Co nemůžeme poznat. Výprava na hranice vědění, Praha: Argo / Dokořán, 2019, 351 s., překl. P. Holčák, ISBN 978-80-7363-904-4.

Autorem této velmi pozoruhodné knihy je anglický profesor matematiky na Oxfordské univerzitě a velmi známý popularizátor vědy; zde recenzovaná kniha je jeho příspěvkem ke staletí trvající diskuzi o hranicích vědeckého poznání, kterou, zdá se, již na přelomu 19. a 20. stol. vyřešil tehdy proslulý fyziolog R. Dubois-Raymond slavným výrokiem: „*Ignoramus et ignorabimus*“ („*Neznáme a nepoznáme*“), výrokiem, který byl později jen slovně různě modifikován a směřován k méně beznadějnému závěru, že hranice vědeckého poznání se budou vývojem nicméně stále posouvat hlouběji do oblasti neznáma. A tak se zdá, že dnes převládající evolucionistická teorie poznávání zdůrazňující, že naše způsoby poznávání slouží k přežití v našem, v současnosti již dosti komplikovaném životním prostředí (viz „*nesnáze s kulturou*“ S. Freuda a odpověď radikálního konstruktivismu na otázku P. Watzlawicka „*jak skutečná je naše skutečnost*“), tedy že tato teze o posouvání hranic lidského poznávání, tak výrazně se projevující zejména v technologických prostředcích vedení válek, je jedinou možnou odpovědí s logickým dodatkem, že jistá a nezanedbatelná míra nepoznaného je nezbytná. „Věda panuje světu“, touto větou celá kniha začíná a je nepochybně pravdivá, ale vyvolává další otázku po etické hodnotě tohoto panování; kulturní pesimisté, počínaje řeckými stoiky a skeptiky, přes J. J. Rousseaua a A. Schopenhauera až po J. Evolu a další, etické aspekty oligarchy řízené existence lidstva právem zpochybňují. Náš autor je sice přesvědčen, že: „*Věda je nedostižná nejen jako nástroj pro naše přežití, ale i ve zlepšování kvality našeho života...*“, ale přesněji řečeno, ta zdůrazňovaná kvalita se týká životního komfortu (pohodlí), ani zdaleka však mezilidských vztahů (vysoké procento zločinnosti, rozvodovosti, sebevražd...). Ve svém nadšení pro vědu prochází náš autor mnoha obory přírodních věd s poukazem na jejich nepopíratelný pokrok (nanotechnologie, výzkum vesmíru, vývoj biologie a medicíny...). A lze říci, že to jsou zajímavě a srozumitelně popsány poznatky a příběhy, které úroveň poznání tématem zaujatého čtenáře velmi obohacují a podněcují k přemýšlení.

V poslední třetině své knihy autor dospívá k tomu, co je jakýmsi pozadím celého daného problému, totiž: jak funguje mozek a co je to vědomí. Vyzdvihuje zde onen slavný Descartesův výrok: „*Cogito ergo sum*“ („*Myslím, tedy jsem*“), který tím „*odpověděl skeptikům, kteří zpochybňovali, zda si můžeme být jisti, že o světě můžeme opravdu něco s určitostí vědět*“. Avšak právě tento Descartesův výrok, k němuž tento slavný filosof a matematik dospěl po úporném přemýšlení, zpochybnil velmi významný americký odborník na neuropsychologickou problematiku A. R. Damasio (*Descartesův omyl. Emoce, rozum a lidský mozek*, 2000), podle něhož platí spíše: „*cítím, tedy jsem*“. A pokud se mozku a vědomí týče? Víme sice, že mozek je materiálním substrátem psychické činnosti, ale o vztazích mezi mozkem a psychikou máme jen nejednotné hypotézy. Neméně záhadná je funkce a podstata vědomí.

Náš autor, poctivě a pilně hledající odpověď na otázku, co můžeme poznat a co nikoli, nedospívá k závěrům, které by byly obecně přijatelné, neboť vše, co můžeme o světě kolem nás poznat, jsou hypotézy zplozené – podle neurofyziologů mozkem, podle psychologů myslí – ale nevíme „*jak skutečná je naše skutečnost*“. „*Pomocí matematiky můžeme použít konečné nástroje k důkazu existence nekonečna. Ačkoli tedy zřejmě nikdy nedohlédneme za konečnou bublinu obklopující vesmír, k němuž máme fyzický přístup, možná budeme schopni poznat, co je za ní, jen s pomocí naší mysli*“. Přiznáme-li si, že v makrosvětě platí jiné zákony než v lidském mikrosvětě, a uznáme-li současně,

že vesmír je dokonale účelně fungující řád, pak můžeme připustit, že naše mezery ve vědeckém poznání může doplnit teologie svým učením o jednotě vědění a víry, a tedy že vesmír byl stvořen. Autorův konečný závěr je však zcela realistický: „Fyzická omezení (nejen lidského mozku, ale i výpočetní kapacity samotného vesmíru) nám stanovují limity, kolik toho můžeme kdy poznat; znamenají, že vždy zůstane něco mimo naše poznání ... Zdá se, že nejjistější bude říci, že nikdy nebudeme zcela nepochybně vědět, co vlastně můžeme poznat“.

Milan Nakonečný
(TF JU, nakonecny@tf.jcu.cz)